

16. Toft M. D. *Population Shifts and Civil War: A Test of Power Transition Theory* / Monica Duffy Toft // *International Interactions*. – 2007. – Vol. 33, No. 3. – P. 243–269. 17. Toft M. D. *The State of the Field: Demography and War* / Monica Duffy Toft // *Environmental change and security program report. Issue 11*: [зб. наук. праць / наук. ред. Dabelko G.]. – Washington: Wilsoncenter, 2005. – P. 25–28. 18. Urdal H. *Population, Resources and Political Violence: A Sub-National Study of India 1956–2002* / Henrik Urdal. – 2006. – Режим доступу: http://www.wilsoncenter.org/events/docs/Urdal_2.pdf.

УДК: 3.327

Малгожата Кузьбіда

Інститут міжнародних відносин, Вища державна східноєвропейська школа, Перемишль, Польща

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ В ГЛОБАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

© Кузьбіда М., 2011

Праналізовано розвиток української міжнародної доктрини на фоні глобальних світових змін. Обґрунтовано основні положення міжнародних доктрин, які мають відношення до української реальності. Показано їх еволюцію від початку ХХ ст. до сьогоднішнього дня.

Ключові слова: політична доктрина, глобалізм, державність.

Malgorzata Kuzbida

CONCEPTIONS OF THE UKRAINIAN POLITICAL DOCTRINE IN THE GLOBAL THEORY OF INTERNATIONAL RELATIONS

This article deals with the development of the Ukrainian international doctrine against global world changes. It discusses main tenets of international doctrines with respect to the Ukrainian reality. The article also shows their evolution from the beginning of the XX-th century up to nowadays.

Keywords: political doctrine, globalism, statehood

Термін “зовнішня політика”, як і будь-яка теорія пов’язана з нею, є неточним і потребує визначення. Це пов’язано насамперед з тим, що між теоретичною наукою, яка є основою для теми дослідження, виступає кореляція між конкретними подіями, які зумовлюють її подальший розвиток. Для того, щоб детальніше відповісти на поставлене запитання, є актуальною потреба дослідження епохи, в якій відбувалися ці події, розглядаючи їх в ширшому політичному контексті. Хоча термін “зовнішня політика” є одним з найважливіших атрибутів державного суверенітету, він, як і раніше, завдає вченим і політикам багато труднощів, особливо в плані цього визначення. Тим більше, що сформовані політичні кола мають однакові доктринальні принципи, якими вони керуються та в непрямий спосіб виражають соціальні очікування.

Безперечним фактом є те, що правителі протягом століть займалися розширенням територій, якими вони володіли, і тим самим вступали у відносини з іншими міжнародними суб’єктами [10, с. 5]. Цей процес формував внутрішні і зовнішні відносини кожного з суб’єктів. Їх основою були політичні погляди, програми та маніфести головних учасників політичного життя, які створювали збір ідей, описаних, як політичні доктрини.

Мета роботи – проаналізувати принципи української зовнішньої політики на початку ХХ ст. та їх зв’язок із сьогоденням. Тому автор не зосереджується на характеристиці цілої епохи, а тільки на конкретних подіях, які мають вплив на формування доктринальної концепції, яка є предком української державності. У роботі виділені основні питання, характерні для української історії, тим

більше, що вони хвилювали найвидатніших письменників як сьогодення, так і рубежу 1917–1918-х рр.. Обраний період часу не є випадковим, а являє прорив не тільки для української державності, але й для усієї Європи. XX ст. стало свідком повстання і формування багатьох народів і країн, в такий спосіб повністю змінюючи політичну систему усього континенту.

Українська тема, незважаючи на її близькість, як і раніше залишається нерозкритою, переважно через свою складність, а також відсутність комплексних політологічних досліджень. Окрім жвавої історичної дискусії, ми так і не дочекалися комплексного аналізу, який би ґрунтувався на доктринальних джерелах української міжнародної думки, особливо з посиланням на загальну світову теорію. В Україні на подібну тематику добре відомі праці історика Ярослава Грицака, публіциста Миколи Рябчука та політолога Тараса Кузьо. Намагаючись виправдати цей недолік, можна, здавалося б, звинуватити низький процент зацікавлення світової науки цією частиною континенту, вважаючи його за сферу стратегічних інтересів Росії. Отже, напрошується перша непрямая відповідь, а саме: доктрина української зовнішньої політики протягом усього періоду її розвитку була обтяжена відносинами та подіями, що відбувалися в Росії.

Теоретично в міжнародних відносинах вирізняють три основні течії, навколо яких проведено аналіз взаємних відносин. До них належать положення реалізму, лібералізму та глобалізму [13, с. 11]. Незважаючи на змінну форму міжнародної діяльності зростаючої кількості політичних діячів, ці три течії становлять фундамент доктринальних міркувань. Оскільки повний опис усіх їх положень неможливий, ми скористаємося основними поглядами, щоб показати, які з цих елементів мають відношення до української дійсності.

Прояви реалізму та лібералізму як міжнародної доктрини відбувалися під час народної революції 1917–1918 рр. Перші роки становлення державності комплексно вписалися в ширший всесвітній контекст, а погляди авторів українських доктрин збігалися з планами європейських мислителів. Від цієї групи не відрізнялися також актори російської політичної сцени. Несприятливий період для становлення держави закінчився з проголошенням Української Народної Республіки. Прагнучи здобути суверенітет, українські доктринотворці вперше реалізували основне положення реалізму, а саме: прагнення до незалежності, відкидаючи міжнародну анархію [13, с. 4]. Попри те, що на перший план вийшла соціалістична ідея, це не завадило реалізовувати положення про незалежність спочатку народу, а потім держави. Воєнний конфлікт, незважаючи на його оцінку, посприяв становленню української державності.

Цей етап, попри його складність, закінчився перемогою, а подальші кроки у сфері міжнародної політики можна зарахувати до ліберальної течії, коли українська зовнішня політика систематично рухалася у напрямі федералізму з державами Росії. В такий спосіб втрачаючи ознаки реалізму та набуваючи ознаки політичного лібералізму, українська державність, отримавши деякі атрибути, набула форм, які протягом років видозмінюються у політичні співвідношення, характерні для сучасного глобалізму. Перш ніж аналізувати ці відносини, зосередимось на напрямках, які постійно повторюються в українській міжнародній думці.

У XX ст. для України закінчився етап недержавного імперіалізму. Європа, відкидаючи принцип рівноваги сил, якого дотримувалася протягом багатьох років після Віденського конгресу, розпочала новий етап національних сподівань, які також отримали підтримку з боку українського суспільства. Перед тим, як підхід Сполучених Штатів Америки з їх правилами Вільсона про самостворення народів отримав стабільніше визнання серед країн старого континенту, потрібно було зруйнувати лад, який не підтримували більшість суспільств [16, с. 232; 11, с. 169]. Цей факт не міг також пройти повз увагу нових правителів Росії і відродженої після Першої світової війни Європи. Нація, на яку звернули увагу, стала не тільки депозитарієм, але й найважливішим компонентом сучасної доктрини, об'єднуючи державу з нацією та набуваючи значення у світових відносинах, які і називають міжнародною політикою [14, с. 2]. Для загального блага і для підтримки порядку, XX ст. відкрило новий етап, де міжнародні відносини спрямовані на співпрацю. США відкинули доктрину ізоляціонізму і увійшли у міжнародну політику з програмою демократизації, закликаючи інші міжнародні організації для їх реалізації. Світ прийняв норми лібералізму стверджуючи, що новий характер дипломатії полягає у циклічному прагненні до

співпраці. Отже, мета держави полягає у гарантії безпеки, поважаючи права людини. Завдяки розвитку двосторонніх відносин, держава набувала нового виміру, який формувався за допомогою окремих суспільств, а не тільки правителів.

Даючи оцінку українській політичній програмі напередодні народної революції, заслуговує на увагу присутність народу серед міжнародної спільноти. Вважалося, що інтегруючим чинником суспільства мала стати універсальна структура з національно-територіальною формою, яка з часом мала привести до становлення держави [1, с. 20]. Михайло Грушевський був одним з перших, хто визначив термін національно-територіального простору, в якому бачив державу в межах її етнічних кордонів. Еволюція поняття етнічності була пов'язана з аргументами, які вживав М. Грушевський, заявляючи, що: "Там де живе народ український, де сягають українські землі зі сходу на захід, там кордон нашої державності" [2, с. 24]. У своєму листі: «Хто Такі українці і чого вони хочуть», М. Грушевський підтримував легітимність демократичного ладу, якого слід було досягнути завдяки федеральному об'єднанню зі слов'янськими народами або з націями та регіонами російської держави. Головною метою мало бути надання широкої національно-територіальної автономії Україні у складі Демократичної Республіки Росії [3, с. 15]. Ця точка зору була підтверджена Михайлом Грушевським в другій брошурі, яка має назву "Якої ми хочемо автономії і федерації" [4, с. 16]. Міжнародна та військова ситуація змусила українців змінити свою думку та схилити їх до незалежності в союзі з західними країнами [5, с. 18]. М. Грушевський, знову спираючись на історичний аналіз, стверджував про тісні зв'язки України з її західними сусідами. Він казав: "...незважаючи на симпатії та антипатії, упередження у сфері давніх відносин з Російською імперією, чи нових відносин з центральними країнами чи за їх межами, ми повинні знати усі деталі нашого минулого [6, с. 14]. Нова модель держави, на думку М. Грушевського, має триматися на трьох фундаментах. Тоді здавалося очевидним, що вибір «західної орієнтації» не виключав «східну». Обидва мали дати молодій республіці міжнародне визнання і підтвердити її історичні зв'язки. За словами автора, історія свідчить про існування духовного зв'язку України із Західною Європою. У видозміненій формі він представляв її як формулу, яка б охоплювала увесь вільний світ, який він розуміє як "економічно-культурну співпрацю, яка починається від народів Чорного моря" [7, с. 14].

Політичні партії, підтримуючи позиції М. Грушевського, насамперед визнавали необхідність створення автономії України у федеративній системі з Росією [8, с. 19]. Про це свідчать численні виступи її лідерів, а також тексти перших трьох Універсалів Української Центральної Ради [9, у. 101–398]. І тільки Четвертий Універсал чітко відкинув федеральну систему на користь незалежності [15, с. 133]. Усього лише протягом року між квітнем 1917 і 1918 років українські політики пройшли життєве випробування. Зміна концепції показала слабкість еліт, а також нестабільність політичних кіл, які стоять на чолі держави. Паралельно рішення про незалежність означало зміни у напрямі зовнішньої політики, широкого бачення якої ніхто не мав. Партії поспіхом змінювали програми, а її лідери були змушені шукати відповідних аргументів у своїх міжнародних відносинах.

Звернемо увагу на те, що територія України була центром військових дій Першої світової війни, на фоні якої повстали наступні державні структури, хоча б навіть у формі Західноукраїнської Народної Республіки з діаметрально протилежною державною доктриною [15, с. 140]. Внутрішня нестабільність, пов'язана з функціонуванням кількох політичних центрів, не знайшла розуміння з боку сусідніх держав. Шукаючи підтримки в інших міжнародних суб'єктів, політики схилилися до двох різних союзів, що призвело до значного розколу та краху української державності [21, с. 82–86].

Враховуючи закінчення революції на початку ХХ ст., Україна, ставши невід'ємною частиною СРСР, упосередковано реалізувала свою першу ідею про формування федерації народів Росії, також і в плані зовнішньої політики. Однак оцінка сприйняття України становить окрему проблему. Сьогодні ніхто не заперечує української державності. Вона є затверджена на карті Європи. Але як і раніше залишається відкритим питання, що відбувається і чи є вона стабільним партнером? Чи після 1991 року українська політична доктрина й далі містить значну кількість давніх помилок? Чи

постійне перебування між Сходом і Заходом є основою Української держави? На мій погляд, все ще існують дві течії, подібні до тих, що були представлені сто років тому, та залежать від рівня свідомості українських політичних еліт та їх сприйняття міжнародної дійсності.

В очікуванні відповіді розумно звернути увагу на те, які компоненти впливають на міжнародну світову політику. Так само, як у ХХ ст., сучасна українська державна доктрина повинна пройти аналіз, приймаючи виклики світу. Беручи до уваги той факт, що існує ще багато невирішених питань, які є пережитком минулого, ХХІ ст., а разом з ним течія, яку називають глобалізмом, стали визначником для світової теорії, яка має безпосередній вплив на українську міжнародну політику.

Сьогодні, коли президентом України є Віктор Янукович, відомий противник інтеграції України з НАТО і опосередковано з Європейським Союзом, набирає значення декларація, зроблена ним у Брюсселі 14 вересня 2006 р. Він тоді заявив, що Україна відкладає на невизначений термін подання заявки про план дій із здобуття членства. Цей хід уможливив відкрити новий етап у переговорах з Росією [12, с. 3]. З політики президента Януковича випливає, що він має намір відродити доктрину «багатовекторності», попри те, що здобуток Помаранчевої Революції записав її у проект інтеграції з Євросоюзом [20, с. 56–80]. Окрім цього, про це виразно свідчить задекларована відмова від намагань вступити в НАТО [18, с. 3]. Незважаючи на те, що в липні український парламент викреслив з закону про принципи внутрішньої і зовнішньої політики запис про прагнення членства в НАТО, Україна і далі реалізує щорічні програми співпраці з Північно-Атлантичним Альянсом. Згідно з ухваленими тоді за ініціативою президента Януковича змінами в законі, Україна дотримується політики «позаблоковості». А це означає «неприймання участі у військово-політичних союзах». В результаті республіка й надалі залишається між спокусливими союзами з західними та східними сусідами, а її зовнішня політика є наслідком економічної ситуації в країні. Про це свідчить факт продовження на 25 років терміну перебування російського флоту в Криму, противником чого був В. Ющенко, відомий прихильник вступу України в НАТО та інтеграції з Євросоюзом.

Зміцнення політичного статусу Росії сприяє зміцненню теорії глобалізму ХХІ ст., в якій Україна і надалі залишається периферійною державою, залежною від сильнішого центру. Тому зацікавлення Україною змінними союзами є ефектом її внутрішньої і зовнішньої слабкості. Сьогодні міжнародна українська доктрина надалі обмежується постійним втручанням Росії в світову економіку [17, с. 9]. Глобалізм відсуває на задній план локальні проблеми, наголошуючи на світових, де найважливішу роль відіграють фінансові питання. Отже, українська державність повинна спрямувати свою увагу на розвиток ринку, враховуючи в своїх доктринальних положеннях досягнення високого економічного рівня.

Підсумовуючи, можна сказати, що міжнародна політична думка України, враховуючи географічні, культурні та історичні чинники, залишається під сильним впливом російської експансії. Політичний реалізм полягав у прагненні суверенності, а положення лібералізму вилилися у багатонаціональний союз, відомий як СРСР. Сьогодні в умовах наростаючого глобалізму українська дипломатія ототожнює його з поняттям багатовекторності, спрямованої на змінні союзи, що залежать від слабкості Росії – найбільшого сусіда України. Ця доктрина, що вже міцно вкорінилася ще в період першої нової республіки ХХ ст., є скелетом української політичної ідентичності початку ХХІ ст. Тому актуальним і важливим є подальший аналіз українських політичних доктрин в контексті міжнародних політичних стосунків того часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко Д.І. *Історія України 1917 – 1923 рр. (Частина 1)* / Д.І. Дорошенко. – Ужгород: "Свобода", 1932. – 437 с.
2. Грушевський М. *На порозі нової України* / М. Грушевський. – К., 1918. – 24 с.
3. Грушевський М. *Хто такі українці і чого вони хочуть?* / М. Грушевський. – К., 1991. – 240 с.
4. Грушевський М. *Якої ми хочемо автономії і федерації?* / М. Грушевський. – Відень, 1917. – 7 с.
5. Ковалевський М. *При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії* / М. Ковалевський. – Інсбрук, 1960. – 125 с.
6. Несек М. *Драма вибору. Відносини України з центральними державами в 1917–1918* / М. Несек. – Київ, 1999. – 68 с.
7. *Резолюція Всеукраїнської конференції УСДРП (04 –*

06.04.1917 р.) // *Робітничая газета*. – 7 квітня 1917. – 4 с. 8. Рудницький І.Л. *Історичні есе* / І.Л. Рудницький. – К., 1994. – т. 1. – 298 с. 9. Українська Центральна Рада / ред. П.П. Толочко. – К.в, 1996. – т. 1. – 415 с. 10. Czaptulowicz J. *Teorie stosunków międzynarodowych* / J. Czaptulowicz. – Warszawa, 2007. – 265 s. 11. Gellner E. *Narody i Nacjonalizm* / E. Gellner. – Warszawa, 1991. – 169 s. 12. Górska A. *Ukraina zawieszta starania o członkostwo w NATO*, *Ośrodek Studiów Wschodnich*, Warszawa 21.09.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osw.waw.pl/pub/koment/2006/09/060921b.htm>. 13. Hagopian Mark N. *Ideals and ideologies of modern politics* / Mark N. Hagopian. – London, 1985. – 77 p. 14. Heywood A. *Politologia* / A. Heywood. – Warszawa, 2008. – 517 s. 15. Hrycak J. *Historia Ukrainy* / J. Hrycak. – Lublin, 2000. – 342 s. 16. Kissinger H. *Diplomacy* / H. Kissinger. – Warszawa, 2002. – 720 s. 17. Kłaczyński R. *Ropa naftowa i gaz ziemny obszaru postradzieckiego. Rola i znaczenie surowców energetycznych w polityce Kremla* / R. Kłaczyński. – Kraków: Wydawnictwo UP, 2010. – 120 s. 18. *Ukraina nie chce do NATO* / – Warszawa: Polska Agencja Prasowa, 27 maja 2010; 19. Radziwinowicz W. *Janukowycz musiał zgodzić się na warunki Moskwy* [Електронний ресурс] / W. Radziwinowicz. *Gazeta Wyborcza*, 22.04.2010. – Режим доступу: http://wyborcza.pl/1,75477,7799362,Janukowycz_musial_zgodzic_sie_na_warunki_Moskwy.html; 20. Żurawski vel Grajewski P.P. *Sprawa ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919* / P.P. Żurawski vel Grajewski. – Warszawa, 1995. – 128 s.

УДК: 328.18

Наталя Панчак-Бялоблоцка

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА СКЛАДУ ВЕРХНІХ ПАЛАТ У ПАРЛАМЕНТАХ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

© Панчак-Бялоблоцка Н., 2011

Проаналізовано особливості сучасного бікамералізму в країнах Центральної та Східної Європи на підставі порівняння процедур формування й атрибутів складу верхніх палат національних парламентів. Запропоновано історичний огляд розвитку двопалатності в країнах Центральної та Східної Європи. Оцінено представництво жінок у верхніх палатах, а також професійність складу останніх.

Ключові слова: бікамералізм, двопалатність, верхня (друга) палата, Сенат, Рада Федерації, Національна Рада, спікер верхньої палати, президія верхньої палати, представництво жінок, професійний склад палати парламенту.

Natalja Panczak-Bialoblocka

FEATURES OF UPPER HOUSES' FORMATION AND COMPOSITION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN PARLIAMENTS

The article is dedicated to analyzing the features of modern bicameralism in states of Central and Eastern Europe on the basis of comparison of formation procedures and the upper chambers of national parliaments attributes. The author made a historical review of bicameralism in Central and Eastern Europe. The article examines the evaluation of women's representation in the upper houses of Central and Eastern European states, and also researched the level of upper houses professionalism.

Keywords: bicameralism, the upper (second) chamber, Senate, Federation Council, National Council, speaker of upper house, presidium of upper chamber, representation of women, professional staff.

У дослідженні законодавчих органів країн Центральної та Східної Європи дуже мало уваги приділено верхнім палатам двопалатних парламентів. Це певною мірою пов'язано з їхнім